

Introduktion om medie- och informationskunnighet

LISBETH AMHAG

Fakulteten för lärande och samhälle, Malmö högskola

Detta temanummer har fokus på medierande läroprocesser, som samspel mellan elever, kunskaps- och erfarenhetsutbyte, kommunikation och handlingar, men också på vilka sätt digitala redskap och andra nätbaserade resurser kan tillämpas i en pedagogisk kontext. Idag är det lika naturligt i barns och ungdomars vardag att kommunicera och ha erfarenhetsutbyte på nätet, som att samtala ansikte mot ansikte. Likaså går dagens medieteknologi mot ökad mobilitet både i skolan, högre utbildning och i samhället. Denna utveckling har utvidgat möjligheterna för såväl undervisning och lärande, som observation och dokumentation, men också delaktighet och inflytande. Gränserna mellan olika studieformer och medieanvändning suddas ut och tillämpningarna är mer oberoende av tid och plats. Istället skapas kombinationer som är flexibla och gör det möjligt att undervisa, samarbeta och lära på olika sätt både i och utanför skolan och på distans. Men vad vet vi om medieanvändning och dess betydelse för lärande? Vad vet vi om medie- och informationskunnighet?

MEDIE- OCH INFORMATIONSKUNNIGHET

Betydelsen av medie- och informationskunnighet (MIK) och att kunna tillämpa medieteknikens roll i mediering av interaktion, samarbete och lärande ökar speciellt för lärare och lärarutbildningar. I UNESCOs ramverk (Wilson m.fl., 2011) redogörs för *Media and Information Literacy Curriculum for Teachers* med syftet att stärka lärares kunskaper om medier och det kommunikationssamhälle vi lever i. I ramverket förenas medie- och informationskunnighet (*media and information literacy*, MIK) med betydelsen av att ha tillgång till informationsteknik (IT) och förmågan att hantera informations- och kommunikationsteknik (IKT). MIK är således ett samlingsbegrepp om informationskunnighet (*information literacy*) och mediekunnighet (*media literacy*) i ett nätverkssamhälle.

MIK inkluderar tre kunskapsfält och sju baskompetenser (Forsman, 2013; Wilson m.fl., 2011). Det första kunskapsfältet är brett och syftar till att utveckla en kritisk förståelse för hur medie- och informationskunnighet kan främja elevers, lärares och allmänhetens förmåga att använda medier för yttrandefrihet, pluralism, interkulturell dialog och tolerans. Det andra kunskapsfältet fokuserar på kognitiva förmågor som problemlösning, reflektion och kritiskt tänkande i syfte att kunna granska medietexter och arbeta källkritiskt. Det tredje kunskapsfältet är kopplat till de kompetenser som krävs för att kunna använda olika medie- och informationsplattformar på ett meningsfullt och etiskt sätt utifrån internationella normer. De sju baskompetenserna sträcker sig – från att kunna definiera och bedöma information och hur information kan användas och processas på ett relevant och lärorikt sätt – till att förstå och kritiskt granska mediers roll och funktion i ett demokratiskt samhälle och förhållandet dem emellan. Sammanfattningsvis pekar ramverkets riktlinjer på kärnkompetenser och färdigheter, men också på pedagogiska strategier som UNESCO ser är möjliga att integrera i skolan och lärarutbildningen med eleverna i centrum (Forsman, 2013; Wilson m.fl., 2011).

Emellertid har entusiasmen och retoriken kring datorer i undervisningen, digitalt och datorstött lärande skiftat sedan 1970-talet. Många politiker och tjänstemän har förespråkat att IT kommer att bidra till effektivare undervisning och att eleverna får ett större personligt ansvar och möjligheter att välja (SOU, 1998). Men trots hundratalet projekt i skolan genomförda av Stiftelsen för Kunskap och kompetensutveckling (KK-stiftelsen) och olika fortbildningsåtgärningar under 1990-talet (2005a), visar fortfarande rapporter av Skolinspektionen (Lund, 2012) och Skolverket (2013) att elevers IT-användning alltjämt består av att söka information på nätet och skriva uppgifter. Även fortbildningsåtgärningen "IT i skolan" (ITiS) under 1999-2002, där drygt 50 % av den svenska lärarkåren deltog (ca 70 000), utvärderades med blandade resultat (Chaib & Tebelius, 2004; Karlsohn, 2009; Tallvid, 2011). Flera tidigare åtgärningar, som exempelvis projekten "Datorn-i-skolan" (DIS) under 1974-1979, "Datalära på grundskolans högstadium" under 1984-1987 och "Datorn och skolan" (DOS) under 1988-1991, syftade också till att göra datatekniken användarvänlig i skolan och att öka kunnandet om datorer och dess programvaror (Karlsohn, 2009).

Resultaten av dessa åtgärningar medförde att datorkunskap blev ett obligatoriskt skolämne i grundskolans årskurser 7-9 och i gymnasiets första årskurs under 1990-talet. Kursen ansågs sedan inte behövas i skolan, då alla elever förutsattes kunna behärska datorn och olika programvaror. Projekten gav också avtryck i 1980 års läroplan (Lgr 80) genom att betona vikten av ett kritiskt och självständigt tänkande kring den nya datortekniken. Att Internet och e-post blev allmänt tillgängliga i mitten av 1990-talet gav spår i 1994 års läroplaner (Lpo 94) för grundskolan och gymnasieskolan (Lpf 94). I Lpo 94 och Lpf 94

betonas att eleverna ”ska kunna orientera sig i en komplex verklighet med stort informationsflöde och snabb förändringstakt”. Den formuleringen finns kvar i 2011 års läroplan för grundskolan (Skolverket, 2011a, s. 9). Men i läroplanen för gymnasieskolan 2011 läggs tonvikten på att eleverna ”ska kunna använda bok- och bibliotekskunskap och modern teknik som ett verktyg för kunskaps-sökande, kommunikation, skapande och lärande” (Skolverket, 2011b, s. 10).

Därutöver går digitaliseringen och medietillämpningen i skolan sakta framåt. Positivt är att elevers tillgång till datorer i skolan har fördubblats sedan 2008 och att nästan alla lärare i gymnasieskolan (94 %) och tre av fyra lärare i grundskolan (77 %) har fått en egen arbetsdator. Allt fler skolor investerar i bärbara datorer (65 %) och surf- och läsplattor (25 %) i undervisningen med eleverna. Denna ökade medieanvändning medför att pedagogiken börjar förändras i skolan och att lärmiljön anpassas, från traditionella klassrum med bänkrader och kateder, till rum för berättande, samarbete och reflektion. Och där tekniken är en förutsättning (se www.diu.se/default.asp). Emellertid är kompetensbehovet fortfarande stort bland lärare, inte minst när det gäller att kunna använda datorn som en pedagogisk resurs i olika ämnesområden och för olika skoluppgifter, men också att använda och anpassa IT-verktygen för elever som behöver särskilt stöd. Många skolor saknar också övergripande strategier för användningen av IT-verktygen i det pedagogiska arbetet (Lund, 2012; Skolverket, 2013).

Även landets universitet och högskolor har sedan 2009, när Myndigheten för nätverk och samarbete inom högre utbildning (NSHU) lades ner, fått ett ökat ansvar för hur IT-stödd distansutbildning ska garanteras i högre utbildning, men också säkerställa breddad rekrytering och pedagogisk utveckling. Någon granskning är inte gjord sedan KK-stiftelsens undersökning bland nästan 2 000 lärarstudenter vid 25 lärarutbildningar om deras användning, attityder och tillgång till IT (2005b). Den studien visade att endast tre av tio lärarstudenter upplevde att de fått nya IT-kunskaper. Även lärarutbildarnas förmåga att använda IT i undervisningen ansågs vara låg och att kunskaperna om och lärandet med IT som ett pedagogiskt verktyg tillämpades på ett mindre bra sätt.

Sammanfattningsvis har fokus i skolan och lärarutbildningen till stor del inriktats på att kunna hantera informationsteknik (IT), dvs. att kunna använda datorn för att söka information och kunna hantera informations- och kommunikationsteknik (IKT), dvs. att kunna kommunicera via e-post och hantera lärplattformen. Men IT och IKT handlar främst inte om teknik-användning eller datorsalar, utan också om medie- och informationskunnighet (MIK) – att använda, anpassa och utveckla nya pedagogiska tillämpningar i lärplattformar som främjar elevers lärande, samarbete och delaktighet. MIK ersätter inte ensamt beprövade undervisningsmetoder, utan kompletterar med ett pedagogiskt och kritiskt förhållningssätt där medieanvändning har betydelse för lärande.

TEMA: MEDIERAT LÄRANDE

I detta temanummer är det fokus på pedagogisk forskning där medietillämpning i undervisningen blir en form av "medierat lärande". Förenklat kan medierat lärande beskrivas som det utrymme och spänningsfält som skapas i och mellan människors tankar och handlingar. Målet att bemästra (*mastery*), att överta och *appropriera* olika kunskaper och handlingssätt med hjälp av olika redskap och göra något till sitt eget (individuellt perspektiv) och/eller göra något till vårt eget (kollektivt perspektiv) med egna ord och/eller handlingar (Wertsch, 1998). Wertsch konkretiserar det medierade lärandet med att ställa frågan: "Who is carrying out the action?" (s. 26-27). Han ger exempel på relationen mellan redskapets förutsättningar och individens förmåga med stavhoppning. Om staven är gjord av bambu, metall eller glasfiber påverkar handlingen, men interaktionen med redskapet sker såväl på redskapets villkor som på individens skicklighet. Därmed knyts mediering och appropriering till relationen mellan deltagaren och redskapet samt deltagarens förmåga och redskapets förutsättningar. I artiklarna får vi möta olika elevers relationer till olika medieredskap som internet, blogg, video och gestaltning där mediering har betydelse för elevers förmåga att förstå omvärlden och agera i den.

I artikeln av Kristina Abiala, Södertörns högskola och Patrik Hernvall, Stockholms universitet om *Tweens konstruerar identitet online – flickors och pojkers erfarenheter av sociala medier*, undersöks unga svenskers skriftliga erfarenheter och förståelse för sitt användande av sociala medier. Unga svenskar benämns tweens och är mellan 10 till 14 år. Med stöd i intersektionell teori och inspiration från grundad teori analyseras och tolkas 94 tweens berättelser om deras generella erfarenheter av sociala medier och mer specifikt om deras identitetskonstruktion online. Målet är att förstå närvaron av sammanflätade och ömsesidigt påverkande maktfaktorer och identitetsmarkörer.

I artikeln av Sylvi Vigmo och Annika Lantz-Andersson, Göteborgs universitet om *Elevers gränsöverskridande framträdande på sociala nätverksplatser i ett utbildningssammanhang*, utforskas den potential sociala medier kan ha för lärande i en gymnasieklass i Sverige respektive Thailand genom att använda en gemensam blogg som en del av undervisningen i engelska. Empirin består till viss del av etnografiska data från bloggen, men främst av videodokumenterade elevinteraktioner. En fallstudie exemplifierar de förhandlingar som sker i elevernas arbete och hur gränser suddas ut när de varvar sina erfarenheter och gestaltar sitt framträdande på sociala medier i och utanför skolan.

I artikeln av Helen Melander, Uppsala universitet om *Att lära av varandra. Om social mediering i en elevgrupp*, studeras hur barn i en åldersblandad klass med förskolebarn och elever i årskurs ett görs till medierande aktörer för elevgruppens lärande. Genom samtalsanalys av de videoinspelade aktiviteterna utforskas de kommunikativa, materiella och visuella resurserna som barnen

drar nytta av. Gränsen mellan expert och novis luckras upp och de olika resurserna blir en del av skolkulturen.

I artikeln av Esko Mäkelä, Umeå universitet om *Mening och uttryck i slöjd*, behandlas slöjd i skolan som en kommunikativ verksamhet. Empirin består av observationer, bilder och intervjuer insamlade från slöjdundervisning i grundskolans årskurs nio. Ett slöjdalster analyseras utifrån Bachtins systematiska estetik och elevens berättelse genom narrativ ansats. Resultaten visar att eleven medvetet använder kommunikativa resurser i skolämnet slöjd genom att slöjdalstrets material och form bär med sig arkitektoniska meningsuttryck med inslag av vardagsnära koncept.

I artikeln av Jimmy Jaldemark, Mittuniversitetet, Härnösand med titeln *Om lärandets sammanhang och mobilitetens utmaningar*, analyseras mobila kontextuella aspekter som fysisk lokalisering, innehåll, sociala grupperingar, teknik och tid. Utifrån denna komplexa kontext diskuteras fem utmaningar för förståelsen av mobilt lärande – från skärningspunkten mellan olika fysiska och sociala faktorer, personlig inverkan av bärbar och trådlös teknik, gränsdragningen mellan formellt och informellt lärande, ansatser och begrepp för att studera lärande – till forskningsfältet mobilt lärande.

REFERENSER

- Chaib, M. & Tebelius, U. (2004). *ITiS-satsningen 1999-2002*. Högskolorna i Jönköping & Halmstad.
- Forsman, M. (2013). Del 1: Ramverk för läroplan och kompetens. I U. Carlsson (red.), *Medie- och informationskunnighet i nätverkssambället. Skolan och demokrati. UNESCOs ramverk för lärare och lärarutbildning. Analyser och reflektioner*. (s. 21-48). Göteborgs universitet: NORDICOM.
- Karlsruhn, T. (2009). *Teknik - retorik - kritik: om IT-bubblan och datoriseringen av den svenska skolan*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- KK-stiftelsen (2005a). Den underbara IT-resan genom Sverige. *KK-bladet*.
- KK-stiftelsen (2005b). *IT och lärarstudier. Attityder, tillgång och användning*. Stockholm: KK-stiftelsen.
- Lund, A. (2012). *Satsningarna på IT används inte i skolornas undervisning*. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolverket (2013). *It-användning och it-kompetens i skolan*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2011a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. www.skolverket.se
- Skolverket (2011b). *Läroplan för gymnasieskolan 2011, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen*. www.skolverket.se
- SOU (1998). *Flexibel utbildning på distans*. Utbildningsdepartementet: Statens offentliga utredningar 1998:84.
- Tallvid, M. (2011). Från Datorkunskap till En-till-En - om skolutveckling och IT. I B. Jansson (Red.), *Utbildningsvetenskapens kärna. Läraryrkets innersta väsen?* (s. 141-163). Malmö: Gleerups.
- Wertsch, J. V. (1998). *Mind as Action*. Oxford: Oxford University Press.
- Wilson, C., Grizzle, A., Tuazon, R., Akyempong, K. & Cheung, C. K. (2011). *Media and information literacy curriculum for teachers*. Available from <http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001929/192971e.pdf>